

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ДОНБАСУ

Вступ. Зміна системи економічних відносин, що відбулася в кризовій економіці, вимагає трансформації змісту й форм управління промисловими підприємствами на основі використання їх виробничого потенціалу. Тому зараз успішне функціонування підприємств є неможливим без чіткої організації виробництва і управління на основі факторів і адекватних їм показників ефективності виробництва. Використання таких показників повинне сприяти, і зараз, і в майбутньому, зростанню економіки підприємства та забезпеченню його фінансової безпеки шляхом випуску конкурентоздатної продукції. Для цього необхідне реалізація цілеспрямованих програм щодо відновлення матеріально-технічної та технологічної бази, залученню і підготовці виробничого персоналу необхідної кваліфікації, а також оптимізації і виробничої, і інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання.

Аналіз наукових досліджень. Проблеми підвищення виробничого потенціалу підприємств є важливими в будь-якій галузі. Дослідження питань економічної безпеки суб'єктів господарювання як найважливішого фактора їхнього перспективного розвитку приділяли увагу такі відомі учені, як К. Кірієнко [1], Я. Кваша [2], А. Налівайко [3]. Сучасні негативні тенденції, що проявилися в період трансформації економічної системи, зробили дану проблему ще актуальнішою. Зараз їй приділяють велику увагу на всіх рівнях ієрархії організаційно-економічної структури: національному, регіональному, галузевому, корпоративному, на рівні окремого підприємства [4; 5; 6]. Але багато питань з проблем підвищення потенціалу підприємства залишаються нерозглянутими й наразі.

Метою статті постав пошук механізмів підвищення виробничого потенціалу промислових підприємств.

Результати дослідження. Матеріальною основою потенціалу підприємства є фінансові ресурси, відображені в його балансі, а величина сукупного потенціалу є результатом спільних зусиль з реалізації його елементів, що залежно від інтересів власників може бути виражений або потенційним прибутком, що залишається в розпорядженні підприємства або його вартістю. Оптимізація структури величини сукупного потенціалу допускає виділення проміжних рівнів узагальнення потенційних можливостей підприємства. Нижнім рівнем є виробничий потенці-

ал, який формується як результат використання і взаємодії техніко-технологічного, інформаційного, інфраструктурного, організаційного, кадрового елементів, а результатом його реалізації постає фактичний і потенційний обсяг виробництва продукції. Сполучною ланкою між виробничим і загальними інституціональними рівнями виступає ринковий потенціал, який формується як результат прояву можливостей виробництва та активності підприємства, необхідних для задоволення потреб ринку в певному обсязі продукції в умовах існуючого маркетингового середовища. Результатом реалізації ринкового потенціалу є фактичний і потенційний обсяг продажів.

Управління промисловим підприємством здійснюється в умовах взаємодії різноманітних внутрішніх факторів і обставин виробничо-господарської діяльності й умов зовнішнього середовища. Результати цієї взаємодії звичайно не можуть бути точно визначені чи передвіщені, тому процесу управління притаманні елементи невизначеності. Звідси перед підприємствами постає питання самооцінки поточного й прогнозування майбутнього стану з погляду виконання властивих їм виробничих функцій, уживання заходів захисту цих функцій, тобто, забезпечення безпечного стану виробництва, збереження й відтворення економічних ресурсів — основних фондів, освоєних технологій, професійно підготовленого персоналу — без чого підприємство не має перспективи існування. Система управління підприємством постійно вирішує проблему відтворення економічних ресурсів, остільки правомірно назвати цю діяльність забезпеченням економічної безпеки, спрямованим на захист виробництва від різних погроз зовнішнього та внутрішнього характеру, на прогнозування і попередження господарських ризиків на основі контролю встановлених індикаторів безпеки.

Структурна модель формування потенціалу підприємства показує, що потенціал будь-якого рівня виникає як результат взаємодії ресурсів, що його забезпечують і певних можливостей. Модель формування потенціалу підприємства згідно з положеннями роботи [7] може мати такий вигляд як на рис. 1.

У загальній постановці елементами виробничого потенціалу підприємства можна вважати всі ресурси, що певним чином пов'язані з функціонуванням і роз-

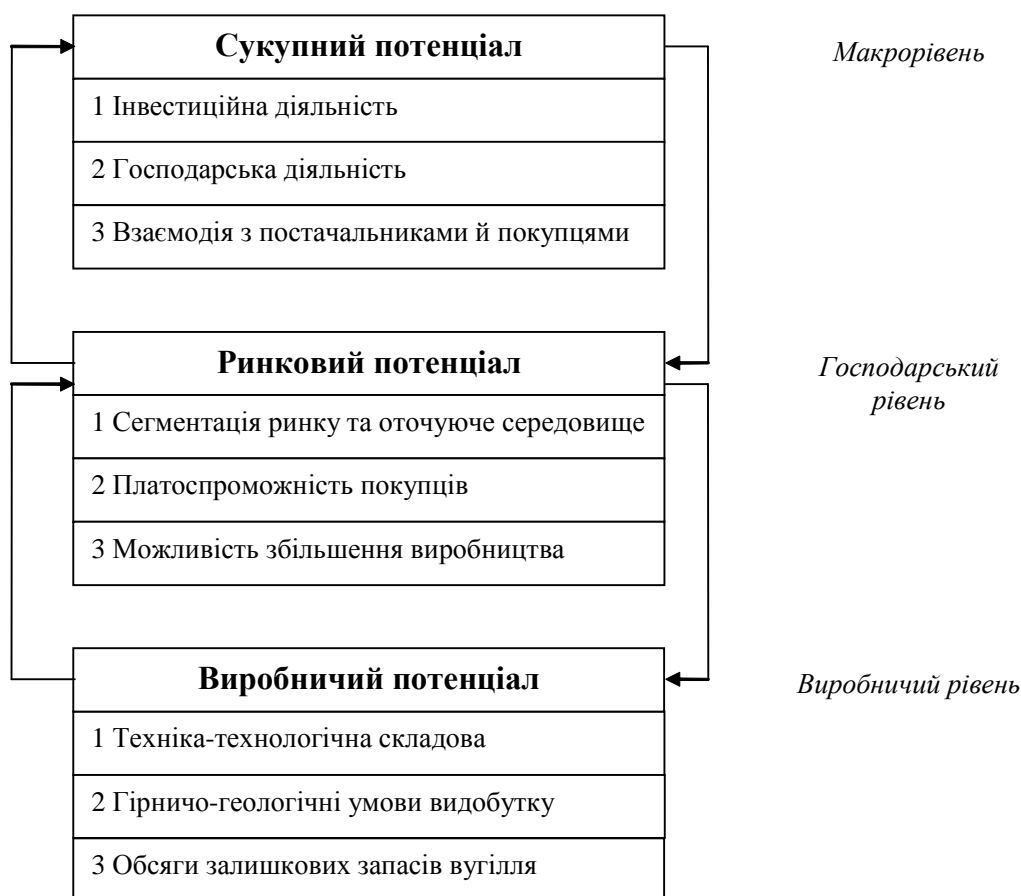

Рис. 1. Формування потенціалу підприємства

витком підприємства. Вибір найбільш важливих із величезної кількості являє собою дуже складну проблему, про що свідчить різноманіття думок про склад виробничого потенціалу. Головна проблема аналізу складу виробничого потенціалу підприємства полягає в тому, що усі його елементи функціонують одночасно й у сукупності. Отже, закономірності розвитку потенціалу можуть бути розкриті не як окремо узяті закономірності розвитку її складових, а тільки як їхнє сполучення. Звідси очевидна даремність спроб виявлення ролі кожного з елементів виробництва окремо. Використання спеціальних методів математичної статистики може дати лише перевернуті результати. Тому найбільш об'єктивним методом дослідження складу елементів виробничого потенціалу промислового підприємства, як складної системи, рекомендується системний підхід [8; 9].

Серед факторів, які впливають на формування потенціалу промислового підприємства можна виділити наступні [10]:

- виробничі та матеріально-технічні особливості галузі;
- форми суспільної організації виробництва;
- технічний рівень виробництва;

- кваліфікація кадрів;
- фінансовий та економічний стан підприємства;
- обсяг потоку відкриттів, винаходів, раціоналізаторських пропозицій, патентів, ноу-хау тощо;
- кількість нових приладів, машин, устаткування;
- система управління фінансами на підприємстві;
- ефективність виробництва;
- якість інформації.

Як свідчить аналіз роботи [11, с. 211], послідовне відновлення елементів організаційно-економічної структури підприємства — освоєння інноваційних технологічних процесів і нових видів продукції — здійснюється шляхом створення випереджальних науково-технічних, технологічних, інвестиційних заділів, що є найважливішим стратегічним ресурсом його розвитку. Звідси погрози економічної безпеки підприємства можна визначити як сукупність умов, факторів і процесів, що становлять небезпеку для збереження й розвитку потенціалу підприємства, для нормального виконання ними своїх виробничих і соціальних функцій. Ступінь погроз (чи навпаки, ступінь економічної безпеки підприємства) можна оцінити за показ-

Рис. 2. Структура виробничого потенціалу

никами — індикаторами, що об'єктивно, кількісно, визначено характеризують і дозволяють оцінити стан підприємства та його економічну безпеку. Ці індикатори в межах інтервалу своєї можливої зміни повинні мати фіксоване бар'єрне (граничне) значення, досягнення чи перевищення якого свідчить про порушення нормального функціонування підприємства, прояві негативних процесів, руйнівних для потенціалу підприємства і результатів його господарської діяльності. На рис. 2. показано умовну структуру виробничого потенціалу гірничодобувного підприємства.

Стосовно вугільних підприємств питання виявлення резерву підвищення ефективності виробництва є дещо специфічним. Це обумовлено принципами й умовами виробництва, формуванням собівартості та ціноутворенням, поглибленням кризових явищ на підприємствах вугільної галузі тощо. Отже, проблеми раціонального використання виробничих можливостей вугільних шахт і впровадження заходів підвищення ефективності виробництва наразі дуже актуальні, але не всі їхні аспекти з'ясовано та обґрунтовано.

Аналіз недоліків організації виробництва й оперативного управління на шахті „Південна” дозволяє відокремити основні шляхи їх усунення і підвищення через це ефективності використання виробничого потенціалу шахти:

— очисні роботи: для усунення втрат робочого часу в очисних вибоях необхідно ефективніше використовувати хронометражні спостереження і застосовувати програмно-цільовий метод в управлінні;

— підготовчі роботи: усунення практики відволікання прохідників на виконання сторонніх робіт, своєчасне повторне використання металевого кріплення, удосконалення методів оперативного контролю за дотриманням тепмінів підготовки нових вибоїв;

— ремонт гірничих виробіток: розробити інструкцію із систематичного проведення комплексу заходів, що були б спрямовані на забезпечення нормального стану гірничих виробіток;

— режим роботи шахти: правильне встановлення і дотримання режимів роботи шахти погодинно;

— підвищення планомірності відпрацювання запасів вугілля;

— підвищення обґрунтованості організаційно-технічних заходів;

— дотримання збалансованості робочих місць з трудовими ресурсами;

— інші шляхи підвищення ефективності використання виробничого потенціалу.

Як і всі шахти Центрального району Донбасу, шахта „Південна” розвивалась за рахунок послідовного будівництва і введення в експлуатацію нових горизонтів, що забезпечували підтримання потужності на досягнутому рівні.

З метою підтримання виробничого потенціалу шахти „Південна” було складено проект відпрацювання пласта h10 Бабаковський на горизонті 806 м. Можна подовжити експлуатацію шахти на 5 років з наступними техніко-економічними показниками:

— потужність шахти — 100 тис. тонн на рік;

— чисельність працюючих — 686 осіб;

— продуктивність праці 1 робітника на видобутку — 15,2 т/міс;

— собівартість 1 т вугілля — 382,03 грн.

Згідно з виконаними нами розрахунками капітальні вкладення на підготовку лави складуть 9652 тис. грн. за рахунок власних і бюджетних коштів.

У проекті розглядається розкриття й підготовка горизонту 806 м з метою відпрацювання остаточних запасів пласта h10 і введенням в експлуатацію в 2007 р. Відпрацювання запасів ведеться прямим ходом від наклонної виробітки, що проходиться з квершлягу горизонту 748 м на горизонт 806 м, до меж шахтного поля. Система розробки — суцільна.

Загальна потужність пласта h10 — 0,46-2,57 м. Кут падіння — 5-15 градусів. Потужність пласта, що вийматиметься — 0,92 м. Вміст золи — 28,5%, сірки — 3,1%. Пласт є небезпечним за гірничими ударами й вибухами вугільного пилу. Марка вугілля пласта — К.

Для видобутку вугілля в очисному вибої прийнятні відбійні молотки, управління покрівлею — підтримання на кострах, транспортування вугілля відбувається за допомогою скребкового конвейєру типу СК-38М.

Основні техніко-економічні показники за організацією будівництва показано в таблиці 1.

Безумовно вартість проекту дуже значна для цьо-

Таблиця 1

Техніко-економічні показники інвестиційного проекту

Показник	Значення показника
Розрахункова вартість підготовки лави, тис. грн., у тому числі:	9652,548
вартість будівельно-монтажних робіт, тис. грн.	5574,955
ПДВ, тис. грн.	1608,758
Обсяг гірничих виробіток за проектом:	
нове проведення, тис. м ³ в світу	3,916
розширення, тис. м ³ в світу	0,38
кріплення, тис. м ³ в світу	1,06
Нормативна трудомісткість будівництва, тис. люд.-дн.	14,77
Загальна тривалість будівництва, міс.	11
Видобуток, тис. тонн	100
Готова вугільна продукція, тис. тонн	63
Зольність вугілля, %	37,6

Таблиця 2

Капітальні вкладення за інвестиційним проектом

Назва робіт і витрат	Вартість, тис. грн.
Загальні витрати:	
гірничі роботи	3954,455
будівельні роботи	13,327
монтажні роботи	830,243
Обладнання	850,398
Інші роботи і витрати	677,820
Утримання організації замовника і авторський контроль	62,037
Проектні роботи	194,831
Прибуток	593,788
Кошти на покриття адміністративних витрат будівельно-монтажних організацій	80,649
Кошти на покриття ризику	405,975
Кошти на додаткові витрати	196,221
Податки (без ПДВ)	0,904
Разом	8043,790
ПДВ	1608,758
Разом за розрахунком	9652,548

го підприємства, хоча вже на такому етапі помітні істотні результати впровадження проекту: подовження терміну експлуатації шахти, збереження робочих місць, підвищення річного видобутку, зменшення зольності вугілля, у наслідок чого — збільшення обсягів товарної вугільної продукції тощо.

Розподіл капітальних вкладень за напрямками витрат наведено в таблиці 2.

Із кошторису видно, що значна питома вага у загальній сумі капітальних вкладень, без сумніву, належить гірничим роботам і становить 49%. Питомі капіталовкладення в цьому випадку становитимуть 96,525 грн/т, що майже в 10 разів більше значення цього показника у 2005 р. до початку впровадження даного проекту.

Із підвищенням рівня ефективності використання виробничого потенціалу і матеріально-технічних

умов на підприємстві, а в наслідок цього — ефективності виробництва, удосконалюються й соціально-економічні умови виробництва. Перш за все, посилюється матеріальна та моральна зацікавленість робітників у своїй праці й результатах всього виробництва. Так, продуктивність праці робітника на видобутку збільшиться за проектом на 20%, що безпосередньо вплине на покращення показників роботи підприємства.

Через підвищення річного видобутку вугілля й покращення якості його видобутку, оптова ціна 1 т товарної вугільної продукції може бути збільшена на 78,13 грн/т. За таких умов вартість готової товарної вугільної продукції складе 29209 тис. грн. Враховуючи розраховані експлуатаційні витрати (24068 тис. грн.), підприємство може мати прибуток від реалізації товарної продукції на суму 5141 тис. грн. Рентабельність в такому випадку ста-

новитиме 21%, що за умов кризового фінансового стану підприємства і галузі в цілому є дуже позитивним економічним явищем.

5. Основні задачі аналізу використання основних фондів ш. „Південна” є: встановлення фондоозброєності підприємства; складу й структури основних виробничих фондів, їх технічного стану; визначення рівня фондівіддачі, її динаміки, впливу зміни величини виробничих фондів і рівня фондівіддачі на обсяг видобутку; виявлення факторів, що впливають на показник фондівіддачі, та резервів покращення використання основних фондів. Аналіз даних складових шахти дає змогу зробити висновок про недостатній рівень використання цих елементів, а, отже, і про низьку ефективність використання всього потенціалу підприємства. Це, безумовно, впливає на загальну ефективність виробництва й потребує впровадження заходів щодо підвищення рівня роботи підприємства на основі більш раціонального використання виробничих можливостей шахти.

Висновки

1. Оскільки ефективність функціонування підприємства більшою мірою залежить від рівня використання виробничого потенціалу, у роботі був розроблено аналіз складових виробничого потенціалу і загальна оцінка ефективності його використання. Аналіз показав, що виробничий потенціал — це сукупність ресурсів і можливостей підприємства, наданих йому у розпорядження для функціонування, які мають свої характеристики й свої риси.

2. Результати проведеного аналізу стану й динаміки показників виробничої та фінансово-господарської діяльності шахти „Південна” ДП „Дзержинськвугілля” говорять про те, що підприємство збиткове й знаходиться в кризовому стані через те, що більшість техніко-економічних показників не відповідають плановим значенням, існує тенденція їх погіршення, джерела фінансування господарської діяльності присутні в недостатньому обсязі, значна залежність шахти від залучених засобів і не має можливості сплачувати свої поточні зобов’язання.

3. На основі аналізу діяльності підприємства було виявлено резерви підвищення економічної ефективності гірничого виробництва на основі раціонального використання потенціалу підприємства. Перш за все було розглянуто модель, що визначає ефективність роботи підприємства як функцію від використання потенціалу. У свою чергу, потенційну можливість розглянуто як функцію від усіх факторів, що впливають на них. Аналіз наукових джерел показав, що на сьогодні немає одноставного погляду стосовно складу й групування цих факторів. Існують і позитивні, і негативні моменти різних варіантів класифікації факторів,

що свідчить про необхідність більш детального розбору цього питання.

4. Враховуючи кризовий фінансовий стан шахти, невиконання плану видобутку вугілля й фактично ситуацію закриття підприємства, резервним заходом підвищення ефективності роботи підприємства запропонований проект розкриття й підготовки горизонту 206 м з метою відпрацювання остаточних запасів пласта Бабаковський. У такому випадку потужність шахти становитиме 100 тис. тонн на рік, собівартість 1 тони вугілля дорівнюватиме 382,03 грн. Капітальні вкладення за рахунок власних і бюджетних коштів складуть 9652 тис. грн. Результатами впровадження проекту є: подовження строку експлуатації шахти, збереження робочих місць, підвищення річного видобутку вугілля і продуктивності праці, зменшення собівартості, зольності вугілля тощо.

5. Розрахунки щодо впровадження запропонованого резерву підвищення ефективності роботи підприємства показали, що річний економічний ефект від упровадження проекту і підвищення ступеню використання промислових можливостей шахти становитиме 8,8 тис. грн. Загальний показник ефективності роботи підприємства у порівнянні з аналогічним за 2005 р. підвищиться майже вдвічі. Прибуток від реалізації товарної продукції становитиме 5141 тис. грн. Рентабельність діяльності підприємства складе 21%. Прогнозні характеристики стосовно впровадження проекту свідчать про доцільність впровадження проекту як резерву підвищення функціонування підприємства на основі раціонального використання його потенціалу.

Література

1. **Экономический** потенциал страны советов / под. ред. Н. М. Кириенко. — К. : Вища школа, 1982. — 269 с.
2. **Кваша Я. Б.** Фондоёмкость производства: методологические вопросы / Я. Б. Кваша, К. Б. Лейкина. — М. : Наука, 1971. — 125 с.
3. **Наливайко А. П.** Теория стратегии предприятия. Современный стан та напрямки розвитку : монографія / А. П. Наливайко. — К. : КНЕУ, 2001. — 227 с.
4. **Концепція** (основи державної політики) національної безпеки України, схвалена ВР України 16 січня 1997 року // Національна безпека України, 1994 — 1996 рр. : наук. доповідь НІСД / редкол. : О. Ф. Белов та ін. — К. : НІСД, 1997. — с. 184 — 195.
5. **Шлемко В.** Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення / В. Шлемко, І. Білько. — К. : НИСИ, 1997. — 144 с.
6. **Чиж И., Мочерный С.** Экономический суверенитет утрачивается. Экономическая безопасность также. „Голос Украины” от 14.08.97 г. — с. 4, 5.
7. **Краснокутська Н. С.** Потенціал підприємства: фор-

мування та оцінка : навч. посіб. / Н. С. Краснокутська. — Київ : Центр навчальної літератури, 2005. — 352 с. 8. **Авдеенко В. Н.** Производственный потенциал промышленного предприятия / В. Н. Авдеенко. — М., 1989. — 405 с. 9. **Иванов Н. И.** Экономические аспекты производственного потенциала. Теория и практика / Н. И. Иванов. — Донецк : ИЭПНАН Украины, 2000. — 350 с. 10. **Экономика** промышленного предприятия : учеб. пособ. для вузов / под ред. : Ф. И. Евдокимова, Т. Б. Надтоки; ДонНТУ. — 2-е изд., перераб. и доп. — Донецк : Друк-Инфо, 2005. — 434 с. 11. **Багриновский К. А.** Современные методы управления технологическим развитием / К. А. Багриновский, М. А. Бендиков, Е. Ю. Хрусталев. — М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2001. — 272 с.

Кучер В. А. Економічні проблеми підвищення виробничого потенціалу підприємств Донбасу

Доведено, що оптимізація структури величини сукупного потенціалу допускає виділення проміжних рівнів узагальнення потенційних можливостей підприємства. У статті обґрунтовано управління промисловим підприємством, яке здійснюється в умовах взаємодії різноманітних внутрішніх факторів і обставин виробничо-господарської діяльності й умов зовнішнього середовища.

Ключові слова: виробничий потенціал, управління підприємством, промисловість, потенційні можливості, господарська діяльність, фінансова безпека.

Кучер В. А. Экономические проблемы повышения производственного потенциала предприятий Донбасса

Доказано, что оптимизация структуры величины совокупного потенциала предполагает выделение промежуточных уровней обобщения потенциальных возможностей предприятия. В статье обосновано, что управление промышленным предприятием осуществляется в условиях взаимодействия разнообразных внутренних факторов и факторов производственно-хозяйственной деятельности и условий внешней среды.

Ключевые слова: производственный потенциал, управление предприятием, промышленность, рыночные возможности, хозяйственная деятельность, финансовая безопасность.

Kucher V. A. Economic problems of increase production potential on Donbass enterprises

It is proved, that optimization of structure value of the combined potential supposes the selection of intermediate levels generalization potential possibilities on enterprise. It is substantiated in the article, that the management by an industrial enterprise is carried out in the conditions of cooperation of various internal factors and factors of production activity and terms of external environment.

Key words: production potential, management by an enterprise, industry, market possibilities, economic activity, financial safety.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2011
Прийнято до друку 24.02.2012